

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УДК 37

YU ISSN 0579-6431

ЗБОРНИК

*Института
за педагошка
истраживања*

ГОД. XXXII, БР. 32

БЕОГРАД

2000.

НАСТАВНИ ПРОГРАМИ И УСВАЈАЊЕ НАСТАВНИХ САДРЖАЈА

Резиме. У раду су приказана истраживања усвојености садржаја различитих наставних предмета. Посебно су испитивани појмови и развој појмовног мишљења. Конкретно, проучаван је ниво усвојености програмских садржаја, степен познавања значења појмова, успешност различитих дидактичких поступака у формирању и структурисању појмова, улога појмова у развоју самосталног расуђивања, веза квалитета знања и успеха у примени знања и процес стицања научних појмова и њихов однос са спонтаним појмовима. Један број истраживања био је усмерен на анализу наставних програма и уџбеника за поједине предмете. Компаративно су анализирани програми матерњег језика у различитим земљама и то: укупна структура, основни структурни елементи програма и дидактичко-методички захтеви. Поред тога, извршена је и компаративна анализа уџбеника страног језика која је обухватала дидактичко-методички аспект лексичке проблематике. Приказана је студија која се бави питањима савременог курикулума окренутог ученику са аспеката различитих критеријума: филозофско-епистемолошких, психолошко-педагошких и социокултурних. Разматрани су проблеми који се односе на концепт курикулума и стратегије његовог стварања и усвајања, дефинисање циљева образовања и избор садржаја, теорију курикулума и иновативне приступе. *Кључне речи:* наставни садржаји, наставни програми, основна школа, усвајање појмова, уџбеници.

У оквиру проучавања сазнавања, учења и образовног развоја интересовање сарадника Института за педагошка истраживања било је усмерено на испитивање усвојености садржаја појединих предмета, а посебно појмова и развоја појмовног мишљења као окоснице сазнајног функционисања уопште. Резултати испитивања и експерименталног истраживања изложени су у великом броју чланака, књига и монографија, а овде ће бити приказани само најважнији.

У оквиру истраживања усвојености појмова у нашој наставној пракси испитивано је колико ученици осмог разреда основне школе познају значења најважнијих појмова из друштвених наука, и то из историје, географије и српско-хрватског језика (Милановић-Наход, 1973). Прецизније, аутор је желео да испита у ком степену ученици VIII разреда познају значење појмова из наведених предмета, како их дефинишу и препознају на тесту вишеструког избора.

Резултати овог испитивања показују да постоје велике празнине и непрецизности у овладавању овим појмовима код ученика завршног разреда основне школе, а и раније. Квалитативна анализа одговора на тесту дефиниција показала је да су знања углавном глобална, неодређена и искуствена. Најчешће се на-

води само област којој појам припада, без специфичних одлика које би указивале на разумевање суштине значења тих појмова. Затим, појмови из српскохрватског језика боље су усвојени у односу на појмове из историје и географије. Нађено је да су ученици постигли боље резултате на тесту вишеструког избора, мада се ни тај ниво знања не може сматрати задовољавајућим, с обзиром на то да су испитивани основни појмови, без којих се не може разумети наставни садржај, а ни надоградити сложенији садржаји у вишим разредима. На основу упоређивања резултата, утврђене су велике диспропорције између активног знања појмова и примене тог знања, односно препознавања тачног значења појма. Аутор указује на "опасност" од празнина и нетачности у овом најважнијем облику знања и на неопходност усмеравања наставе на усвајање и разумевање научних појмова.

Да би се експериментално утврдила успешност неких дидактичких поступака формирања и структурирања појмова (Милановић-Наход, 1977), процењивана је успешност индуктивне и дедуктивне методе учења (српскохрватски језик – област падежа) преко успеха постигнутог у почетном учењу – непосредно по учењу експерименталног програма, и месец дана по ученом програму у петом разреду основне школе. Изабрани су индуктивни и дедуктивни поступци због њиховог широког коришћења у школској пракси, а и због неусаглашености и сталних расправа међу педагозима и психолозима око приоритета њихове примене. Ефекти учења падежа испитивани су у зависности од примењених метода. Поред тога, било је предвиђено и да се изврши анализа когнитивних операција коришћених приликом примене научених појмова на нове задатке. Пошто се успешност различитих поступака (метода учења), с обзиром на ниво усвојености појмова, огледа у количини запамћеног, а то утиче на трајност наученог, од чега зависи могућност вршења генерализације и интегрисања постојећег у нова знања, утврђивана је и количина запамћеног градива на различитим нивоима разумевања и то месец дана по учењу индуктивном и дедуктивном методом.

Анализа резултата показала је да су непосредно после учења ефекти примењених метода (индуктивне и дедуктивне) били изједначени, док је памћење (мерено после месец дана) било успешније за појмове учене индуктивном методом. Међутим, иако резултати учења непосредно после завршеног експеримента нису били статистички значајни, ипак је констатовано да је и тада индуктивни метод био нешто успешнији, с обзиром на то да су просечни резултати били бољи. Стално стимулисање, карактеристично за учење индуктивним начином, може да објасни непрекидно и активно учествовање ученика у процесу учења. Ова предност произлази из саме природе процеса учења. Када се поставља питање очувања података учених различитим поступцима потврђена је претпоставка да ће испитаници који су радили индуктивним методом и сводили појмове на сопствене вербалне конструкте бити успешнији и у њиховом запамћивању. У исто време, ова врста учења може такође да доведе до поједностављивања појмова, што подстиче успешније запамћивање. Субјекти који су учили дедуктивним методом (појмови су излагани у завршном облику) та-

кође су активно учествовали у примени ових принципа на примере, то јест тражењу примера за дате принципе. Изгледа да се предност индуктивног искуства, захваљујући постепеном откривању, огледа у дугорочном памћењу појмова. Закључено је да у школи треба комбиновати индуктивне и дедуктивне поступке с обзиром на њихову функционалну повезаност (неоправдано је говорити о њиховом раздвајању). Доминација једне методе над другом у пракси зависи од способности и афинитета самих наставника, градива које се учи, узраста ученика и других фактора. Међутим, резултати овог истраживања указују на предност индуктивно-дедуктивног приступа у односу на дедуктивно-индуктивни приступ.

Ефекти ових метода на учење и памћење испитивани су у истом предмету (српскохрватски језик – област падежа) и у завршном разреду основне школе и упоређивана су постигнућа на узрастима петог и осмог разреда (Милановић-Наход, 1981).

Резултати истраживања показују (као и у претходном) да, гледано у целини, утицаји методе на ефекте усвојености појмова у осмом разреду нису статистички значајни, мада постоји блага предност у корист индуктивног метода, како на тесту учења, тако и на одложеном испитивању – тест ретенције. Али, када су анализирани ефекти примењених метода према врстама задатака, индуктивни метод се на тесту ретенције показао успешнији код сложенијих задатака, у којима је тражена финија семантичка диференцијација међу појмовима. Нађено је и да су унутрашњи, тј. фактори когнитивних и општих способности, релевантне варијабле за усвајање знања.

Овако конципирано истраживање омогућило је компаративну анализу ефеката метода учења – индуктивне и дедуктивне – у петом и осмом разреду. Ефекат учења индуктивном методом знатно је виши у петом разреду него у осмом, а и знања су трајнија у петом разреду. Међутим, примена знања, која захтева више когнитивне операције, успешнија је у осмом разреду, где су нађене разлике међу методама учења које нису нађене у петом разреду. Фактори когнитивних способности и општих способности су релевантне варијабле за усвајање знања, односно повезаност унутар метода учења са наведеним факторима је висока. Заједничке когнитивне варијабле за обе методе су класификовање, аналогија и решавање пословица. Карактеристичне способности за учење индуктивном методом су индуктивно мишљење и општа правила, док је за учење дедуктивном методом – способност вербалног разумевања. Значај ових налаза за наставу је у препоруци да наставници треба да вежбају ученике у специфичним умењима, а не у хеуристичким стратегијама.

Нека истраживања, иако нису експлицитно имала за циљ да утврде ниво или квалитет усвојености појмова у настави, незаобилазно обухватају и проблеме везане за образовне исходе усвајања појмова у настави. Тако је спроведено истраживање с намером да се путем анализе усвојености садржаја идентификује модел сазнавања у настави (Шарановић-Божановић, 1993). Аутор је, заправо, желео да утврди ниво усвојености програмских садржаја у настави познавања друштва (IV разред основне школе), као и у којој мери су ученици

овладали разумевањем као сазнајном процедуром. Сваки задатак у тесту знања који је обухватао битне појмове из овог предмета могао је да се реши на два нивоа: на нивоу чињеница и на нивоу разумевања уз могућност уопштавања усвојеног градива.

На основу резултата истраживања, закључује се да је усвојеност садржаја веома ниска. Квалитативна анализа одговора показује да доминирају свакодневни облици сазнавања, разумевање у смислу сазнајне процедуре је на ниском нивоу и ученици не умеју да употребе релевантне информације ради идентификовања суштине појма. Аутор сматра да узроке треба тражити у оквиру самог програма, који је непрецизан, конфузан и неадекватан узрасном нивоу. Предлаже се да се приликом израде програма утврде јасни епистемолошки критеријуми, као и да се поштују узрасне могућности за учење, интересовања и потребе ученика.

Истраживана је и улога појмова у развоју самосталног расуђивања у настави познавања природе у четвртном разреду основне школе (Шарановић-Божановић, 1994). Резултати показују да ученици нису усвојили базичне појмове из овог предмета, да не разумеју суштинске карактеристике за одређену групу појмова и да преовлађују свакодневни у односу на научне појмове. Овакве налазе аутор објашњава недовољно развијеном методологијом израде наставног програма, залажући се за идентификовање базе суштинских појмова, односно за идентификовање основних појмова из одређених области, а затим и најефикаснијих метода у настави.

Како квалитет усвојених знања, а пре свега појмова, утиче на успех ученика у примени знања испитиван је у раду са конкретним циљем – утврдити повезаност карактеристика знања из познавања природе и успеха ученика у примени тих знања (Спасеновић, 1998). Узорак су чинили ученици четвртих разреда основних школа. Полазећи од теоријских схватања представника московске школе (Давидов, Елкоњин и др.), пажња је, с једне стране, усмерена на то колико су ученици у стању да посебне и појединачне примере подведу под опште знање и, с друге стране, колико су у стању да објасне посебне и појединачне примере у којима је општа ознака дата "скривено", у измењеном виду, односно да их примене на задатке у којима се непосредно опаљљива својства разликују од суштинских.

Добијени резултати показују да су ученици постигли знатно боље резултате на тесту примене општих знања, што се објашњава карактеристикама тих знања и улогом коју она остварују. Наиме, на основу анализе методика из познавања природе, наставног програма и уџбеника, као и анализе ученичких одговора на тестовима знања, утврђено је да процес сазнања води усвајању емпиристичких појмова, чији се садржај не мења битно током процеса сазнавања већ се уопштава и језички оформљује. Садржај појмова и других општих знања у постојећој настави отежава ученицима да разликују спољашња својства од унутрашњих, суштинских, као и да увиђају везе између општег и појединачног, унутрашњег и спољашњег. Када опште знање не изражава суштину, отежано је откривање и објашњавање специфичности појединачних појава и ситу-

ација. Такође, овакви налази се тумаче усвајањем несистемских знања у процесу сазнавања, као и усвајањем знања у готовом виду. Дидактичко-методичке импликације се односе на промене у процесу наставе које треба усмерити на природу, тј. карактер знања, односно у процесу сазнавања треба се оријентисати на суштинска својства садржаја научних знања.

Испитиван је и процес стицања научних појмова током основношколског узраста и њихов однос са спонтаним појмовима (Лазаревић, 1999). Полазећи од развојне теорије Виготског, аутор је поставио за циљ да испита какве се промене дешавају у процесу стицања научних појмова из биологије (садржај и међусобни однос ових појмова, удео дечјих спонтаних сазнања о живом свету у развоју научних појмова и разлике у усвојености појмова с обзиром на особине самих појмова). У методолошком погледу истраживање спада у неекспериментално, експлораторно истраживање, којим се прате развојне промене у процесу стицања научних појмова током три разредна узраста (IV, VI и VIII разред).

Изведена су три основна закључка, како за објашњење и разумевање успеха ученика, тако и за смернице промена у процесу наставе. Наиме, резултати показују да се на крају основношколског узраста испољавају одређене промене у садржају и односу међу појмовима, али и да код већине ученика процес стицања појмова не резултира развојем научних појмова које карактерише овладаност дефинишућим атрибутима појма и схваћеност у систему појмова. Поред овога, налази наводе на закључак да у процесу стицања научних појмова у настави, на три разматрана узраста, учествују дечји спонтани појмови о живој природи на такав начин да се њихов утицај најчешће одражава на одређење квалитета појмова. Трећи закључак се односи на разлике у квалитету овладаности међу испитиваним појмовима на нивоу истог разреда, као и разлике у развојним променама на различитим узрастима. То се објашњава сложеним узајамним деловањем наставе, с обзиром на време и начин увођења релевантних садржаја и особина самих појмова. Резултати овог истраживања су указали на неопходност измена у наставном процесу које би обухватиле наставне програме, наставне методе и уџбеничку литературу. Да би се развој научних појмова на основношколском узрасту одвијао на адекватан начин, неопходно је да ученици од почетка усвајају знања развијањем научних појмова, што подразумева упознавање са дефиницијама појмова (тј. овладавање структуром дефиниције, разликовањем дефинишућих и критичких атрибута од атрибута варијабле), међусобно повезивање појмова по различитим димензијама, одређивање садржаја једног појма преко других појмова и систематско грађење хијерархијске мреже појмова. Ово се може остварити кроз активну наставу која се заснива на сарадњи између наставника и ученика, као и ученика међусобно.

Наставни програми за основну школу

С обзиром на то да наставни програми на систематски и хијерархијски начин описују знања и умења која треба усвајати, као и одговарајући тип мишљења при учењу наставног садржаја, у Институту су вршене анализе наставних про-

грама за поједине предмете као и анализе уџбеника. Извршена су и компаративна истраживања.

Прво истраживање објављено у нас обухватило је компаративну анализу програма матерњег језика од I до IV разреда основне школе, и то домаћих – седам, и иностраних – осам (Продановић, Васић и Јапунџић-Стојковић, 1974). Упоредљиви су основни програмски захтеви за усмено изражавање, писање, читање, поуке о језику као и дидактичко-методички захтеви.

Утврђено је да наши постојећи програми наставе матерњег језика треба да се ревидирају. Наиме, њихов недостатак је у томе што су појединачни програмски захтеви позајмљивани и преносени из страних програма што је довело до разбијања основне програмске концепције и до несклада између појединачних програмских захтева и садржаја. Један од основних налаза је да су испитивани програми хетерогени, односно да имају различите приступе циљевима, задацима и наставном раду.

Типови наставних програма матерњег језика у разним земљама међусобно се разликују, било да су сувише детаљни или уопштени. Дубина наставног градива у програмима није увек у корелацији са ширином изложеног градива. Сви проучавани програми имају концентрично-линеарни распоред градива, а циљ и задаци наставе матерњег језика изводе се на различит начин и с различитих аспеката. Постоје изразите разлике у схватању појма основне писмености. Запажа се уношење етичких и естетских елемената учениковог развоја у материју програма наставе матерњег језика. У већини проучених програма среће се и захтев за развијање социјалних односа. Повезаност и пропозиције наставних садржаја зависе од теоријске основе и структуре програма, а сви програми садрже различито компонована методичка упутства. Програми се разликују и у начину усмеравања ученика на самосталност.

У програмима се, такође, јављају разлике у схватањима о писању и функцији писања. Сви програми имају припремни период за наставу писања али се она реализује различитим методама. Посебно место у проблематици читања припада проучавању брзине читања. Садржаји за наставу читања су разноврсни и богати и адекватно прилагођени узрасту. Између метода читања и метода писања постоји велика сличност али и изразите разлике у приступима и у методској основи у вези с читањем.

У истраживању усмереном на утврђивање реализације програмских захтева из српскохрватског језика и математике у првом разреду средње школе (Ђорђевић, Хркаловић и Божановић, 1985), испитиван је ниво усвојености знања из наведених предмета на узорку ученика осмог разреда основне школе и првог разреда средње школе, и мишљења ученика и наставника о испитиваним наставним програмима као и ниво когнитивних способности ученика.

Резултати добијени на тестовима знања из *српскохрватског језика* показали су низак степен усвојености знања на оба узраста, нарочито у осмом разреду основне школе. Ученици осмог разреда најбоље резултате су имали на задацима који се односе на разумевање текста, а изузетно лоше су решавали задатке из граматике. Програмски садржаји у првом разреду средње школе боље

су савладани него у осмом разреду. Постоји сагласност у мишљењу наставника и ученика о наставним програмима за први разред. Ученици (првог разреда) истичу да је програм преобиман, тежак, захтева памћење многобројних детаља, а мање ангажује логично и апстрактно мишљење, и да градиво савлађују с напором. Наставници, такође, сматрају да је програм преобиман и недовољно повезан са програмом за основну школу а, поред тога, истичу и недовољна предзнања ученика (општа језичка култура и граматика).

Ниво усвојених знања из *математике* је незадовољавајући и у осмом и у првом разреду. Ученици осмог разреда боље су решавали задатке са алгебарским, него са геометријским садржајем. У првом разреду најбоље су решавани задаци са садржајима из математичке логике, затим са алгебарским садржајем, а најслабије задаци са геометријским садржајем. Ученици су истицали тежину и обимност градива, недостатак времена за утврђивање знања из математике, тешкоће у разумевању градива. Наставници су истицали тешкоће у реализацији програмских задатака узроковане недовољним предзнањем ученика и тежину градива у првом разреду, мада има и мишљења да је овај програм одговарајући, јер пружа садржаје који обезбеђују општа знања из математике.

На основу наведених резултата истраживања изведене су следеће педагошке импликације. У оквиру *српскохрватског језика* потребно је боље повезивање програма основне и средње школе и боље одмеравање програма у средњој школи (смањивање обима, боље одмеравање временског распона у одређеним садржајима, бољи избор текстова), а у основној школи треба посветити већу пажњу граматици. У програму *математике* потребно је рационалније конципирање програмских садржаја и захтева, како би се обезбедило више простора за вежбање под руководством наставника, као и боље повезивање програмских захтева математике с другим наставним предметима, нарочито у средњој школи. Конкретно, преиспитати програмске захтеве из геометрије и њихову реализацију. Начелно, препоручено је деловање на два плана: конципирање добрих програма и припрема наставника за њихову успешну реализацију.

Сprovedено је компаративно проучавање облика и садржаја наставних програма у области матерњег језика (Хркаловић, 1988) који су примењивани у Совјетском Савезу, Великој Британији и Србији. Обухваћени су програми од првог до четвртог разреда основне школе и то њихова *укупна структура* и *основни структурни елементи*: циљеви и задаци, организација наставних садржаја и дидактичко-методичка објашњења. Три обухваћена наставна програма представљају три различита модела који имају додирних тачака у неким битним елементима, али и значајних разлика. У закључним разматрањима, проистеклим из упоређивања три програма за матерњи језик, издвојене су битне сличности и разлике међу њима.

Програми у СССР и Србији доносе се јединствено и обавезно се реализују у свим школама на подручју којем су намењени. Бољи образовни ефекат наставе у овим програмима огледа се у систематичном и поступном увођењу ученика у законитости језика и књижевно-теоријске појмове. Улога и компетенције наставника у овим програмима ограничавају се на доследно спорово-

ђење упутстава из програма. Разлике између ова два програма су: индивидуализација није наглашена у програму СССР, а у програму који се примењује у Србији она се решава углавном путем допунског и додатног рада. Програм који се примењује у Србији је најобимнији и најдетаљније разрађен и има ширу информативну дидактичко-методичку функцију у односу на друга два.

Програми који се примењују у Великој Британији су децентрализовани и доноси их свака школа посебно. У погледу развојне функције наставе матерњег језика, овај програм пружа боље могућности, самим тим што је у циљу програма ова функција наставе стављена у први план. Исто тако, овај програм исказује васпитну функцију наставе матерњег језика на адекватнији начин, примеренији узрасту, боље користи садржаје матерњег језика за развој личности ученика, нарочито у односу на програм који се примењује у СССР, али и у односу на програм који се примењује у Србији (у коме развој личности није довољно конкретизован). Индивидуализација се остварује кроз целокупан образовни и васпитни рад у оквиру редовне наставе, што указује на предност овог програма, а наставник је упућен на самосталан избор и распоред наставне грађе и метода.

Овакав компаративни приступ отвара нека важна и спорна питања, као што су: однос образовних и васпитних елемената у наставном програму матерњег језика и њихова међусобна зависност, улога дечјег искуства у развоју говора, ближе одређење појма задовољства у учењу, улога наставе матерњег језика у развоју међусобне комуникације, значај и улога истраживачког рада од раног школског узраста на садржајима из матерњег језика и књижевности.

Основни образовни садржај уџбеника страног језика чине лексичка и граматичка грађа. Лексика као носилац значења комуникације и граматика као структура језика која вербални садржај чини комуникативним представљају основу сваког језика, па према томе основу изучавања страног језика у школи. У истраживању вршеном у области страног језика (Хркаловић, 1974) наглашена је она страна уџбеника која чини неопходну претпоставку ефикасног усвајања уџбеником презентираних грађе и истовремено разграничава предмет истраживања на дидактичко-методички аспект лексичке проблематике у уџбеничкој литератури.

Полазећи од чињенице да дидактички принципи представљају општа начела и смернице како за наставу тако и за наставна средства а да њихова конкретизација зависи од специфичности одређеног предмета, циљ је овог истраживања био да се утврди како су у уџбеницима енглеског језика конкретизовани општи дидактички принципи, у првом реду принципи одмерености према психофизичком узрасту, поступности и трајности знања у методичком третману лексичке грађе. При томе се полазило од циља и задатака наставе страног језика на одговарајућем узрасту, као и од чињенице да је обим лексичке грађе одређен наставним програмом. Извршена је компаративна дидактичко-лексичка анализа два уџбеника енглеског језика за V разред основне школе. Уџбеници су одабрани због тога што се сматрало да анализу треба почети с уџбеницима за почетну годину учења страног језика јер од учења страног језика у по-

четној години зависи даље напредовање ученика у том предмету. Такође, два изабрана уџбеника, у време спровођења истраживања, била су у употреби на целој територији СР Србије.

Два анализирана уџбеника знатно се разликују по броју уведених различитих речи које у првој години учења страног језика представљају нову лексику за усвајање. Оба уџбеника састављена су из два дела, сликовног намењеног вербалној настави и текстуалног дела у коме се уводи читање, односно писање. Закључује се да се веома висок проценат речи не јавља ни приближно онолико пута колико би било потребно за трајно продуктивно усвајање лексике. Различита методичка концепција присутна у два уџбеника одразила се и на дозирање нових речи. Изразито веће оптерећење лекција сликовног дела уџбеника доказ је инсистирања на вербалној настави, на ангажовању учениковог аудитивног рецептора. То је, такође, доказ о томе да аутори уџбеника велики значај придају аудитивној моћи асимилације лексике у почетној фази учења страног језика. Очекивало се да ће тренд нових речи показати тенденцију пораста с обзиром на то да с временом и са савладаношћу основних фонолошких, графичких и других препрека у усвајању лексике расте и могућност асимилације већег броја речи. Та се очекивања нису потврдила, са изузетком тренда базираног на новој лексици први пут уведеној у текстуални део. Овакав поступак не може се методички оправдати у првом реду са становишта дидактичког принципа поступности и систематичности. Временска дистрибуираност лексике у оба уџбеника, приказана на узорку садржајних речи, неуједначена је и не показује тенденцију таквог распоређивања. Отуда, полазећи у првом реду од дидактичког принципа трајности знања, следи да распоред понављања лексике у оба уџбеника недовољно доприноси трајном усвајању уведене лексике. Категоријална анализа показује да је редослед заступљености појединих врста речи углавном исти у оба анализирана уџбеника. Именице су најбројније заступљена врста речи у оба дела, сликовном и текстуалном, затим следе глаголи, придеви и прилози.

Тежња аутора овог истраживања била је да примени егзактни методолошки поступак, да кроз емпиријске податке компаративно процени дидактичко-лексичку вредност анализираних уџбеника и покуша да расветли нека питања из области уџбеничке литературе. Ово истраживање може да послужи као полазна основа за даље разматрање и даље истраживачке подухвате с циљем откривања других аспеката уџбеничке проблематике.

Да би се дошло до концепта савременог курикулума окренутог ученику, његовим способностима и потребама, неопходно је применити различите критеријуме: филозофске, епистемолошке, психолошке, педагошке и узети у обзир социјалне и културне факторе као и емпиријска сазнања. Анализа структуре ученичких активности је такође један од фактора који треба да се разматра у оквиру ове проблематике. Сваки од ових аспеката посебно је разрађен у текстовима у оквиру зборника радова "Ка курикулуму окренутог ученику", објављеном на енглеском језику (*Towards a modern learner-centred curriculum*, 1996), у издању Института, а у сарадњи са UNESCO и UNICEF. Истакнути до-

маћи и страни научници и стручњаци у области образовања нуде одговоре на питања: како одговорити изазовима савременог доба, какво нам је образовање потребно данас и какво ће нам бити потребно сутра, на којим основама градити нову филозофију образовања и школски курикулум?

Проблеми садржани у текстовима у оквиру ове публикације могу се поделити на следеће целине: концепт курикулума и стратегије његовог стварања и усвајања; епистемолошки и развојни аспект курикулума; дефинисање циљева образовања и избор садржаја; теорија курикулума и иновативни приступи.

Један од кључних проблема је дефинисање курикулума. Под курикулумом један број аутора подразумева углавном наставне предмете који се изучавају, а други укључују све васпитно-образовне активности. Исто тако, курикулум се може схватити као наставни план и програм, или као скуп свих искустава која ученици стичу у школи, укључујући и исходе учења. Према томе, курикулуми се могу посматрати као документи који садрже опис свих наставних предмета које треба предавати ученицима, или који прописују садржај и методе рада са ученицима, или као документи који само дефинишу циљеве и дају општи план. Има супротстављених гледишта о дефинисању васпитно-образовних циљева, заснованих на бихејвиористичким и когнитивним теоријама. Да ли циљеви треба да буду јасно и прецизно дефинисани, и на ком нивоу, или само уопштено и дугорочно назначени? Присталице флексибилног приступа формулисању циљева образлажу своје гледиште чињеницом да су циљеви подложни променама током васпитно-образовног процеса – током процеса доживљавања и размене искустава између наставника и ученика. У зависности од приступа, курикулум може имати оријентациони или нормативни карактер. Иако би било тешко пронаћи званично формулисане васпитно-образовне циљеве који наглашавају неке од димензија афективног или социјалног развоја насупрот когнитивном, формулације као што су "усвајање знања" или "усвајање практичних вештина" воде ка одређеном типу курикулума. Квантитет усвојеног знања као критеријум успеха карактеристичан је за традиционалну концепцију школе. Код нас је уобичајено схватање курикулума као списка наставних предмета који укључује и садржаје који се у оквиру њих изучавају. Насупрот овоме, неки аутори се залажу за једно шире схватање према коме концепт курикулума треба да укључује: дефиниције васпитно-образовних циљева, програмске садржаје, методе учења и наставе и поступке евалуације.

* * *

Из овог прегледа видљиво је да се изучавању наведених фундаменталних питања педагогије, дидактике и психологије наставе у Институту за педагошка истраживања током протекле четири деценије систематски приступало. Настојало се да се обухвате сви важни аспекти проучаваних проблема, а нарочита пажња посвећена је повезивању налаза истраживања са васпитно-образовном праксом. У објављеним публикацијама садржане су конкретне препоруке за наставну праксу, засноване на обављеним истраживањима.

У предвиђеним даљим правцима рада планира се још ближе повезивање научно-истраживачког рада са педагошком праксом. Настоји се да се настави са до сада развијеном традицијом одржавања континуитета у фундаменталним и примењеним истраживањима педагошких проблема. Међу планираним проблемима за даља истраживања у овој области предвиђена је и примена модела наставе, усвајања појмова и приступа учењу, провера кооперативног учења и других облика сазнавања.

Коришћена литература

- Ђорђевић, Б., Р. Хркаловић и Н. Божановић (1985): *Анализа реализације програма из српскохрватског језика и математике у првој фази средњег усмереног образовања*. Београд: Просвета.
- Карлаварис, Б. и М. Крагуљац (1981): *Развијање креативности путем ликовног васпитања у основној школи*. Београд: Просвета.
- Лазаревић, Д. (1999): *Од спонтаних ка научним појмовима (Развој научних појмова кроз наставу и школско учење)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Милановић-Наход, С. (1973): *Испитивање познавања основних појмова из друштвених наука код ученика завршног разреда основне школе*. Београд: Научна књига.
- Милановић-Наход, С. (1977): Индуктивни и дедуктивни метод у настави матерњег језика – Формирање граматичких појмова; у М. Јовановић-Илић, М. Прица-Соретић и С. Милановић-Наход: *Прилог проучавању когнитивних процеса у настави*. Београд: Просвета.
- Милановић-Наход, С. (1981): *Усвајање појмова зависно од наставних метода и когнитивних способности*. Београд: Просвета.
- Продановић, Т., С. Васић и Д. Јапунџић-Стојковић (1974): *Компаративно проучавање програма наставе матерњег језика*. Београд: Научна књига.
- Спасеновић, В. (1998): Успех ученика у примени знања из познавања природе, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 30 (215-235). Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Towards a modern learner-centred curriculum* (1996). Belgrade: Institute for Educational Research, UNESCO, UNICEF.
- Хркаловић, Р. (1974): *Дидактичко-лексичка анализа уџбеника енглеског језика за четну годину учења страног језика*. Београд: Научна књига.
- Хркаловић, Р. (1988): *Компаративна анализа наставних програма у области матерњег језика*. Београд: Просвета.
- Шарановић-Божановић, Н. (1993): Разумевање програмских садржаја у процесу образовања, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 25 (89-105). Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Шарановић-Божановић, Н. (1994): Улога појмова у развоју самосталног расуђивања у настави познавања природе, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 26 (239-257). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Nataša Lalić
Snežana Mirkov
Vera Spasenović

CURRICULA AND ACQUISITION OF TEACHING CONTENT

The paper surveys investigations on the level of teaching content acquired in different teaching subjects. Examinations were centered on concepts and development of thinking in concepts. Actually, we studied the level of program content acquired, extent of knowledge about the meaning of concepts, how successful the application of different didactic procedures were in the formation and structuring of concepts, role of concepts in independent judgement development, relationship between the quality of knowledge and success in knowledge application, and the process of acquisition of scientific concepts and their relationship with spontaneously acquired concepts. A number of investigations focused on the analysis of curricula and textbooks for different teaching subjects. Curricula for mother tongue teaching, existing in different countries, were comparatively analyzed: their overall structure, basic structural elements and didactic-methodic demands. In addition, comparative analysis of textbooks for foreign language teaching was performed from didactic-methodic aspect of vocabulary teaching. Using philosophical-epistemological, psychological-pedagogic and sociocultural criteria, we reviewed a study concerned with issues of contemporary student-oriented curriculum. We gave careful consideration to problems concerning curriculum concept and its development and acquisition strategies, defining of education goals and selection of content, theory of curriculum and innovative approaches.

Key words: teaching content, curricula, elementary school, concept acquisition, textbooks.

Mirčeta Danilović

MULTIMEDIA INFORMATICS TECHNOLOGY APPLICATION IN EDUCATION PROCESS

The paper is a survey of research work, carried out over the 1985-2000 period at the Institute for Educational Research, Belgrade, on potentials and application of contemporary multimedia informatics technology in the teaching and learning process. The author points to complexity, usefulness, and necessity for applying educational technology in the teaching and learning process. He also argues about pedagogic-psychological and informatical justification for applying contemporary multimedia interactive technology in the said processes. The paper surveys and analyzes the investigated issues and obtained results, so that teachers and educators concerned can get the most important information items about the application of informatics technology in the process of education. It should be noted that the said pedagogic and technological field is comparatively new and uninvestigated to the full and that our investigations will add to modernizing of the teaching and learning process. It is pointed out that informatics technology makes teaching more rational, learning more efficient, teacher's role and profession more important, changes course of pedagogy, didactics and methodics development i.e. of entire system of educational process accomplishment. It is emphasized that contemporary education can not and must not put aside the effects that technological progress and potentials of video-computer multimedia technology, telecommunication systems, interactive media, electronic publishing, virtual reality etc. have in making cognition about the world and learning process more efficient.

Key words: contemporary educational technology, learning, teaching, multimedia, electronic publishing industry.

Најновија издања
ИНСТИТУТА ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Стеван Крњајић
ДЕЧЈА ПРИЈАТЕЉСТВА

Снежана Јоксимовић • Мирјана Васовић
ПСИХОЛОШКЕ ОСНОВЕ ЧОВЕКОЉУБЉА

Група аутора
МОРАЛНОСТ И ДРУШТВЕНА КРИЗА

Група аутора
САЗНАВАЊЕ И НАСТАВА

Горан Опачић
ЛИЧНОСТ У СОЦИЈАЛНОМ ОГЛЕДАЛУ

Смиљка Васић
РЕЧНИК ЧЕТИРИ ЈЕВАНЂЕЛИСТА

Група аутора
TOWARDS A MODERN LEARNER-CENTRED CURRICULUM

Група аутора
ДЕМОКРАТИЈА, ВАСПИТАЊЕ, ЛИЧНОСТ

Група аутора
ВАСПИТАЊЕ И АЛТРУИЗАМ

Снежана Стојиљковић
ЛИЧНОСТ И МОРАЛ

Група аутора
CHILDREN IN THE TIMES OF SOCIAL CRISIS

Смиљка Васић
ХАЗАРСКИ РЕЧНИК МИЛОРАДА ПАВИЋА

Група аутора
ЈЕЗИК И КУЛТУРА ГОВОРА У ОБРАЗОВАЊУ

Славица Максић
ДАРОВИТО ДЕТЕ У ШКОЛИ

Зоран Аврамовић
ДЕМОКРАТИЈА У ШКОЛСКИМ УЧБЕНИЦИМА

Јасмина Шефер
КРЕАТИВНОСТ ДЕЦЕ